

Szöveg és ember

Balázs Géza szövegтанáról

A szöveg tan fiatal, mintegy harmincéves tudomány, nálunk az 1970-es években bontakozott ki, s művelése azóta is töretlen. Sokféle, többnyire strukturalista ihletésű irányzata van, olykor matematikai képletek özöne borítja be az elemzett szöveget, olykor különféle hálózatok rendszere bontakozik ki az elemzésből, vagy rejtett logikai műveletek jönnek napvilágra – minden van, csak az ember hiányzik, csak az ember tűnt el: nem a szimbólumok, hanem a számok erdejében. A szöveg pedig mégiscsak az embertől származik, és az emberért van, azért, hogy megalkossák, azért, hogy megértsék. Lélektől lélekig – ahogy a költő mondta. Ez a felismerés vezette Balázs Géza egyetemi tanárt arra, hogy megírja Szövegantropológia c. könyvét (*Szövegantropológia. Szövegek többirányú megközelítése*. Szombathely: Berzsényi Dániel Főiskola – Budapest: Inter Kultúra-, Nyelv- és Médiakutató Központ, 2007, 175 old.). Az új szemléletű szöveg tan tulajdonképpen főiskolásoknak és egyetemistáknak szánt tankönyv, szövege 164 old., ehhez bibliográfia járul (165–169), a könyvet a szakkifejezések listája zárja le (170–175).

A **szövegantropológia** fogalmát Balázs Géza használja először, mégpedig azért, mert szöveg tanának fő szemléleti kerete az antropológiai nyelvészet, melynek két pillére van: a kulturális antropológia és a nyelvtudomány. „Bővebben kifejtve: Az antropológiai nyelvészet a pragmatikai irányzatok körébe sorolható interdiszciplináris gyűjtőtudomány, amely az ember (csoport, társadalom), a nyelv (beszéd), valamint a környezet sokoldalú vizsgálatára törekszik konkrét nyelvi anyaggyűjtés alapján, a gondolkodási formák, a nyelvi (közösségi) relativizmus, a hagyomány, a szokás, a nyelvi konvergencia és divergencia meghatározásával és figyelembevételével; a beszélő egyén és közösség, hely (tér), idő, a beszéd és a más kulturális szokások, a gyakorlat koordinátainak szem előtt tartásával” (7). Minden szöveg tan célja az, hogy megértsük a szöveg működését az emberi társadalmakban, valamint megértsük a szövegekbe foglalt tudásnak a logikáját, a szövegekben hordozott tartalmakat és hagyományt: ezt kutatja a szövegantropológia. Ezen megállapítások után a szerző hús pontban foglalja össze a szövegantropológia alaptörvényeit.

Mindezek szellemében a könyv hat nagyobb részre és ezeken belül huszonöt fejezetre tagolódik. Az első részben, vagyis a bevezetésben a szöveg tan történetéről kapunk tájékoztatást. A második rész a szövegantropológiai felfogás részletes kifejtése. A könyv nagy részében (3–4. rész) a szöveg tan nemzetközileg és a hazai szakirodalomban elfogadott megközelítéseit ismerteti a szerző: elsőként a strukturalista, majd a korunkra inkább jellemző műveleti (holista) megközelítési módot. Ez utóbbi részben újdonság az informatikai nyelvi létmódokkal és szövegvilággal kapcsolatos kutatásainak és nézeteinek összefoglalása (15. fejezet: Az intertextualitás és a számítógépes szövegvilág, 16. fejezet: Új nyelvi létmódok). Az elméleti részhez csatlakozik a Gyakorlati szöveg tan c. ötödik rész, melyben a szövegszerkesztéssel kapcsolatos gyakorlati ismeretek szerepelnek. A hatodik részben szövegelemzések olvashatók, melyek a könyvben bemutatott megközelítési módokat tükrözik (Hajnóczy Péter, József Attila, Temesi Ferenc szövegein).

Az érdeklődés felkeltése végezt a második, a szöveg antropológiai megközelítése c. rész tartalmát ismertetjük. A szakrális szövegek antropológiája c. fejezet folklorizálódott szövegekkel, például az archaikus népi imádságokkal foglalkozik. A szakrális szövegek jelentősége óriási a nyelv fennmaradása szempontjából, hiszen „minden gyermek, aki a kognitív eredmények kulcsával (főként a nyelvvel) rendelkezik, rögtön – Isaac Newtont idézve – „óriások vállán áll”, és messze, az egész emberiségre rálát” (35). A Gondolkodási formák, gondolatalakzatok c. fejezet az alakzatok és a gondolkodás kapcsolatára mutat rá. „A magyar szöveg” c. fejezet nagy feladatra vállalkozik: azt kísérli meg körüljárni, hogy a magyar szövegalkotásnak vannak-e jellegzetességei, differencia specificái, megkülönböztető jegyei. A „Zene és nyelv” c. fejezet a szöveg ritmikái kohéziójával foglalkozik. Végül „A magyar nép humorá”-ról kapunk szemléletes leírást. „Az irodalomban a kezdetektől fogva számon tartjuk a nyelvi humort. Amióta van népköltészeti gyűjtés, azóta van a folklór nyelvi humora is dokumentálva. Arra következtethetünk ebből, hogy az ember antropológiai jellemzője a humor, de ugyanígy a nyelvi humor is, A nyelvi humor összetett, szerteágazó terület, amely az általános, univerzális nyelvi lehetőségektől az egyediségéig, az unikalitásokig terjed, de sikerének titka talán abban van, hogy sajátosan emberi” (62). Balázs Géza szellemes példáit most nem idézzük, aki kíváncsi rájuk, olvassa el a könyvet.

A Szövegantropológia nemcsak eredeti, nagy ismeretanyagot átfogó, hanem közvetlen, jó stílusban megírt, olvasmányos és világos, érthető könyv. Melegen ajánljuk a szövegantant iránt érdeklődőknek és mindazoknak, aki tanulják a szövegantant oktatási intézményeinkben, elsősorban egyetemeinken és főiskoláinkon.

Adamik Tamásné Jászó Anna
(Balázs Géza: Szöveg antropológia Bp., 2007 175 p.)